

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 9

ศาสนากับสันติภาพ

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

1. ความรุนแรงทางศาสนา
2. การอยู่ร่วมกันระหว่างคนต่างศาสนา
3. การแก้ไขความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากศาสนา
4. ท่าทีที่ถูกต้องต่อศาสนา
5. หลักคำสอนของศาสนากับสันติภาพ

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1. นักศึกษาสามารถบอกความหมายและอธิบายลักษณะสากลของศาสนาได้อย่างถูกต้อง
2. นักศึกษาสามารถนำหลักการสากลของศาสนามาสร้างเสริมสันติภาพได้
3. นักศึกษาตระหนักในความสำคัญของของศาสนาในฐานะเป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพ

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบท

1. วิธีสอน

- 1.1 การเจริญสติภาวนา
- 1.2 การประเมินความรู้เดิม
- 1.3 การฟังบรรยายและอภิปราย
- 1.4 การให้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

2. กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

2.1 การเจริญสติภาวนา

อาจารย์และนักเรียนร่วมกันสวดมนต์แผ่เมตตาให้กับตนเอง พ่อแม่ ญาติ มิตร ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ เทวดา เปรต เจ้ากรรมนายเวร และ สรรพสัตว์ ซึ่งจะทำให้นักศึกษามีทำที่ที่เป็นมิตรกับสิ่งมีชีวิตทั้งปวงอันเป็นจุดเริ่มต้นแห่งสันติสุขภายในและสันติภาพภายนอก

2.2 การประเมินความรู้เดิม

ให้นักศึกษาแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่เกี่ยวข้องศาสนากับสันติภาพ 3 ประเด็น ได้แก่ 1) เหตุการณ์ความรุนแรงที่มีสาเหตุมาจากศาสนา 2) เหตุการณ์การแก้ไขความขัดแย้งหรือความรุนแรงด้วยองค์หรือหลักการทางศาสนา และ 3) บทบาทของศาสนาที่พึงประสงค์ต่อสันติภาพ

2.3 การฟังบรรยายและอภิปราย

อาจารย์บรรยายประกอบพาวเวอร์พอยต์ เรื่อง ศาสนากับสันติภาพ สลับกับการตั้งประเด็นคำถามให้นักศึกษาอภิปรายพร้อมกับยกตัวอย่าง หรือใช้ตัวอย่างเดิมจากข้อ 2.2 แล้วระบุว่าจากที่อาจารย์บรรยายมานั้นเข้ากับเหตุการณ์ใด

2.4 การให้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

ให้นักศึกษาแบ่งออกเป็น 10 กลุ่ม แต่ละกลุ่มทำแบบฝึกหัดทำขบพหนึ่งข้อ เมื่อทำเสร็จแล้วให้นำเสนอ โดยกลุ่มอื่นต้องแสดงความเห็นคัดค้านหรือสนับสนุน พร้อมกับใช้ตัวอย่างข้างต้นประกอบการให้เห็นผล ในกรณีแสดงการความเห็นสนับสนุนนั้นต้องมีเหตุผลอื่นนอกจากที่ให้ไว้มาสนับสนุน

สื่อการเรียนรู้การสอน

1. หนังสือสวดมนต์ ประกอบด้วย บทสวดมนต์ บทปลงใจ และบทแผ่เมตตา
2. พาวเวอร์พอยต์ประกอบการสอน เรื่อง ศาสนากับสันติภาพ
3. วิดีทัศน์ เรื่อง เสวนา 3 ศาสนา
4. เอกสารประกอบการสอนรายวิชาศาสนากับสันติภาพ

การวัดผลและประเมินผล

1. ประเมินจากพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการเจริญสติภาวนา
2. ประเมินความรู้หลังการเรียนรู้เทียบกับความรู้เดิม
3. ประเมินจากการร่วมแสดงความคิดเห็น
4. ประเมินจากการทำแบบฝึกหัดท้ายบท

บทที่ 9

ศาสนากับสันติภาพ

บทนี้จะกล่าวถึงศาสนากับสันติภาพซึ่งถือเป็นการสรุปเนื้อหาของทุกบทโดยการชี้ให้เห็นถึงประเด็นที่สำคัญระหว่างศาสนากับสันติภาพ 5 ประเด็น ได้แก่ ความรุนแรงทางศาสนา การอยู่ร่วมกันระหว่างคนต่างศาสนา การแก้ไขความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากศาสนา ท่าทีที่ถูกต้องต่อศาสนา และหลักธรรมของศาสนากับสันติภาพ ดังนี้

ความรุนแรงทางศาสนา

เป้าหมายของศาสนาคือสันติสุขของมนุษยชาติ แต่ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติกลับมีความรุนแรงเกิดขึ้นเพราะศาสนาเป็นต้นเหตุ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2548: 51-56) ได้แยกความขัดแย้งตลอดจนสงครามที่เกี่ยวข้องกับศาสนานั้นเป็น 2 อย่าง ได้แก่ 1) การสู้รบหรือสงครามเพราะไม่ยอมให้นับถือศาสนาต่างกัน หรือแม้แต่ศาสนาเดียวกัน แต่ต่างนิกายกัน ตรงกับความหมายที่กล่าวข้างต้นว่า เห็นคนอื่นเชื่อถือหรือนับถือต่างไปจากตนแล้วทนหรือยอมปล่อยไว้ไม่ได้ ไม่ให้อีกฝ่ายที่เขาที่จะเชื่อถือหรือนับถืออย่างอื่น เป็นการขัดแย้งหรือสงครามที่เกิดจากศาสนา หรือเพราะปรารถนาความต่างศาสนาโดยตรง และ 2) การสู้รบหรือสงครามระหว่างคนต่างพวก ที่นับถือศาสนาต่างกัน หมายความว่า คนเหล่านั้นมีพื้นเดิมที่แบ่งแยกกันเป็นคนละพวกอยู่แล้ว โดยที่สาเหตุให้แบ่งแยกอาจจะเกิดจากความต่างเชื้อชาติต่างเผ่าต่างผิวเป็นต้น แล้วความต่างศาสนาก็ไปประกอบเข้าด้วย เมื่อมีเหตุกระทบกระทั่งกันขึ้น ความยึดถือในความเป็นพวกเขาพวกเรา หรือของเขาของเรา ก็ทำให้เกิดการขัดแย้งสู้รบกันขึ้น จุดแยกของความขัดแย้งหรือสงครามที่เกี่ยวกับศาสนาทั้ง 2 อย่าง ก็คืออย่างแรก เป็นการสู้รบเพราะต่างศาสนา อย่างที่สองเป็นการสู้รบเพราะความต่างพวก ดังนี้

1. ความรุนแรงที่เกิดจากศาสนาโดยตรง

การเบียดเบียนสู้รบกันแบบที่ 1 เป็นเรื่องที่เกิดจากศาสนาโดยตรง หรือเกิดขึ้นโดยปรารถนาศาสนา ซึ่งโดยทั่วไปมีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่าง ดังนี้ 1) เพื่อเผยแพร่ศาสนาของตน หรือให้เขายอมรับศาสนาของตนด้วยการใช้กำลังบังคับ 2) เพื่อกำจัดกวาดล้าง

ศาสนาหรือลัทธิความเชื่อถืออย่างอื่น ซึ่งคนถือว่าเป็นบาป เป็นความชั่วร้าย ตลอดจนกำจัดคนที่เชื่อถือหรือประพฤติปฏิบัติอย่างอื่นที่ตนถือว่าเป็นบาป การห้ามนิโทษและการทำสงครามแบบนี้ตรงกับที่ฝรั่งเรียกว่า religious persecution และ religious war การเบียดเบียนและการสู้รบแบบนี้จะต้องมีฐานอยู่ที่หลักการหรือคำสอนของศาสนานั้น ๆ ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม กล่าวคือ 1) มีคำสอนในคัมภีร์ ที่ส่งเสริมหรือยอมรับการที่จะไปบังคับคนอื่นให้มาเชื่ออย่างตนหรือนับถือศาสนาของตน 2) มีคำสอนหรือหลักการที่หักไปอ้างได้ว่า การรบหรือการฆ่าฟันสังหารกันในกรณีอย่างนั้น เป็นบุญ หรือเป็นความถูกต้องดีงาม 3) หลักการหรือคำสอนของศาสนานั้นเป็นข้อปรารภในการก่อการเบียดเบียนหรือทำสงคราม อย่างที่เรียกว่า สงครามเพื่อเผยแพร่ศาสนา หรือสงครามในนามของศาสนา 4) การมีความเห็นความเข้าใจหรือตีความคำสอนแตกต่างกันไม่อาจยุติหรือให้เป็นไปด้วยวิธีการแห่งปัญญาตามทางของการพุดจาด้วยเหตุผล แต่กลายเป็นเหตุให้ใช้กำลังเข้าประหัดประหารกันทำให้หมู่ชนแม้แต่ที่เป็นชาติเดียวกันนับถือศาสนาเดียวกันก็ต้องทำสงครามกัน และ 5) สถาบันหรือองค์กรที่เป็นตัวแทนของศาสนาให้การรับรองหรือสนับสนุนการกำจัดหรือการทำสงครามนั้น โดยอ้างหลักการหรือข้อปรารภตามหลักศาสนา ยกตัวอย่างเช่น ทั้งที่คนทั้งหลายไม่ได้เป็นศัตรูกันเลย แต่องค์กรศาสนาอาจไปประกาศเชิญชวนว่าให้ไปช่วยกันปราบปรามกำจัดศัตรูของพระเจ้าเป็นเจ้า แล้วก็จะเกิดสงครามที่ร้ายแรงยิ่งกว่าการสู้รบกับศัตรูของมนุษย์เอง ดังในกรณีของสงครามครูเสด เป็นต้น

เมื่อว่าโดยสาระสำคัญ สาเหตุพื้นฐานของความทนเห็นทนได้ยืนทนอยู่ด้วยไม่ได้ จะต้องไปกำจัดกวาดล้างหรือทำสงครามทางศาสนา ก็เนื่องจากการขาดความเป็นสากล 3 อย่างข้างต้น

2. ความรุนแรงที่เกิดจากการอ้างศาสนา

ความขัดแย้งสู้รบแบบที่ 2 คือ การขัดแย้งสู้รบของคนต่างพวกที่นับถือศาสนาต่างกัน ซึ่งสาระอยู่ที่ความต่างพวกหรือถือพวก คือยึดถือในพวกของตน หรือสิ่งที่เป็นของพวกตน แล้วสู้รบเพื่อปกป้องสิ่งที่ยึดถือเป็นของตน การขัดแย้งสู้รบแบบนี้ไม่เป็นการห้ามนิโทษหรือการทำสงครามศาสนา แต่มีสาเหตุที่ลึกลงไปอีก หรือเป็นพื้นฐานมากกว่า กล่าวคือ เป็นเรื่องของสัญชาตญาณในการยึดถือพวกของตนและของของตน เป็นธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ปุถุชนที่ยังไม่ได้พัฒนา หรือยังพัฒนาไม่สมบูรณ์ ซึ่งย่อมจะมีความยึดถือในหมู่พวก และในสิ่งทั้งหลายที่ยึดถือว่าเป็นของตน ไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรม เช่น วงศ์ตระกูล ถิ่นที่อยู่อาศัย วัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้น การขัดแย้งในกรณีนี้ เป็นคนละอย่างกัน และเกิดจากสาเหตุคนละอย่างกับการขัดแย้งสู้รบแบบที่ 1 ที่สาเหตุเกิดจากตัวศาสนาหรือน้อยจากสถาบันศาสนาโดยตรง

ฉะนั้น คำว่าการทำหั่นปีศา และสงครามศาสนา คือ religious persecution และ religious war จึงใช้กับความขัดแย้งรูปแบบที่ 1 มิใช่หมายถึงการขัดแย้งรูปแบบที่ 2 ความไม่รู้จักแยกหรือความไม่ชัดเจนในเรื่องที่ว่ามานี้ เป็นปัญหามากแม้ในยุคปัจจุบัน และเป็นเรื่องสำคัญที่ควรเอาใจใส่แก้ไข เพราะความไม่เข้าใจไม่รู้จักแยกให้ชัดเจนนั้น นอกจากทำให้เกิดความสับสนในทางปัญญาและวางท่าทีต่อกรณีและสถานการณ์ไม่ถูกต้องแล้ว ที่สำคัญยิ่งก็คือทำให้แก้ปัญหาไม่ได้ เพราะจับจุดของปัญหาไม่ถูก อีกทั้งยังไม่รู้ตระหนักด้วยว่าสองอย่างนี้เป็นปัญหาค้นระดับ และต้องใช้วิธีแก้ไขที่ต่างกัน

เมื่อเกิดความขัดแย้งรูปแบบที่ 2 แบบถือความต่างพวกหรือยึดถือพวกของกู ตามสัญชาตญาณของปฤชนแล้ว ศาสนาก็อาจจะเข้ามามีบทบาทโดยช่วยผ่อนคลายปัญหาทำให้ความขัดแย้งเบาลงอย่างน้อยถ้าหลักการของศาสนาไม่เอื้อและสถาบันของศาสนาไม่หนุน คนก็จะไม่สามารถขยข้ออ้างจากศาสนามารับรองเสริมเติมหรือขยายการขัดแย้งสู้รบของตน แต่ในทางตรงข้าม ถ้ามีหลักการหรือคำสอนของศาสนาให้อ้าง หรือสถาบันศาสนาเข้ามาหนุนการขัดแย้งสู้รบนั้น ก็จะขยายใหญ่โตรุนแรงมากขึ้น และก็จะกลายเป็นการขัดแย้งสู้รบหรือสงครามที่เป็นทั้งแบบที่ 2 และแบบที่ 1 ปนพร้อมไปด้วยกัน

การอยู่ร่วมกันระหว่างคนต่างศาสนา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2548: 28-29, 50-51, 60-61) กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างศาสนาว่ามี 2 ระดับ คือ ระดับขันติ (tolerance) กับระดับสามัคคี ระดับขึ้นการอยู่ด้วยความต้องอดต้องทน หรือต้องยอมปล่อย ซึ่งเกิดขึ้นกว่าภาวะที่ตรงข้ามกับความอดทน คือ อดไม่ได้ ทนไม่ได้ ทนฟังคนอื่นมิได้ที่เขาความเห็นต่างไปไม่ได้ หรือทนอยู่กับเขาไม่ได้ ต้องไปจัดการบังคับเขาให้หันมาถ้อยอย่างตัว ซึ่งมักจะแสดงหรือทำอะไรออกมาในทางที่เป็นการขัดแย้งหรือรุนแรงอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าตนเองมีกำลังอำนาจหรือมีพวกมากกว่า ก็มักแสดงออกเป็นการกระทำ โดยการบีบคั้นข่มเหงการกำจัดกวาดล้าง หรือการทำหั่นปีศา เช่น ไล่ฆ่าฟัน หรือจับเอาไปฆ่าหรือทำทารุณกรรม กลายเป็นการทำหั่นปีศาทั้งทางศาสนา ถ้าทั้งสองฝ่ายต่างก็มีกำลังพอจะต่อสู้กัน หรือฝ่ายที่ถูกรังแกลุกขึ้นสู้ ก็กลายเป็นการรบราฆ่าฟันกัน ซึ่งมีมากมายที่กลายเป็นสงครามที่เรียกว่าสงครามศาสนา

สงครามศาสนานี้อาจจะเป็นสงครามเพื่อศาสนาที่ในบางศาสนายอมรับหรือสนับสนุน ดังที่ฝรั่งมีคำเรียกว่า holy war ซึ่งอาจจะแปลว่า สงครามศักดิ์สิทธิ์ หรือสงครามเพื่อพระเป็นเจ้า สงครามศาสนาที่ไปปทงรับรองหรืออนุมัติ มีชื่อเรียกพิเศษว่า ครุเสด (Crusade) holy war นี้ ฝรั่งว่าชาวมุสลิมก็มีเรียกว่า จิฮาด (ฝรั่งเศสเขียน jihad) ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่เลยทีเดีย ฝรั่งบางที่ถึงกับเรียก

อิสลามว่าเป็นศาสนาที่เผยแพร่ด้วยคมดาบ แต่ชาวมุสลิมแย้งว่าชาวตะวันตกเข้าใจความหมายของญิฮาดผิดไปมาก

ความสำเร็จขั้นต้นในการทำให้มนุษย์ที่มีความแตกต่างกันอยู่ได้อย่างดีด้วยกันท่ามกลางความแตกต่าง คือ การมีขันติธรรม (tolerance) ได้แก่ ทนกันได้ จึงยังไม่เพียงพอและยังไว้วางใจไม่ได้เพราะอาจเกิดการทนไม่ได้ขึ้นมาเมื่อใดก็ได้ ดังนั้น มนุษย์ต้องพัฒนาต่อไปสู่ขั้นที่สองของการอยู่อยู่ร่วมกันได้ด้วยดีแม้จะถือศาสนาต่างกัน คือ ให้มีความประสานกลมกลืนสามัคคีปรองดองกัน

ในระดับชนชาติหรือระดับภูมิภาค พุดได้ว่ามีมนุษย์อยู่ 2 พวก ที่มีประสบการณ์แห่งความปรองดองทางศาสนา หรือ อย่างน้อยก็อยู่ในขั้นของ tolerance คือ ความมีขันติธรรม ได้แก่ 1) ประเทศประชาธิปไตยตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา และ 2) ประเทศพุทธศาสนา การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และความมีขันติธรรมทางศาสนา ในหมู่ชน 2 พวก ในข้อ 1 และ 2 นี้ มีลักษณะแห่งประสบการณ์ ภูมิหลัง และหลักการที่แตกต่างกันมาก ดังนี้

1. พวกที่ 1 คือ กลุ่มประเทศประชาธิปไตยตะวันตก

กลุ่มประเทศประชาธิปไตยตะวันตกมีขันติธรรม (tolerance) ในรูปของเสรีภาพทางศาสนา ที่เกิดจากปฏิกิริยาต่อภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของตนเอง ที่เต็มไปด้วยการทำหั่นบีฑา (persecution) และสงครามศาสนา (religious wars) เป็นเหตุบีบคั้นให้ดิ้นรนฝ่าหาเสรีภาพ พร้อมทั้งเกิดความเบื่อหน่ายขะเขวส่ายต่อภาวะเช่นนั้น แล้วแสวงหาทางออกใหม่ที่ตรงข้าม

2. พวกที่ 2 คือ กลุ่มประเทศพุทธศาสนา

กลุ่มประเทศพุทธศาสนามีประวัติศาสตร์อันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในโลก โดยเฉพาะในประเทศตะวันตกว่า มีความเอื้อเฟื้อใจกว้างและการยอมรับผู้อื่นเป็นคุณสมบัติพื้นเดิมอันสืบมาจากหลักการหรือคำสอนของพุทธศาสนานั้นเอง

ในโลกปัจจุบันนี้ อารยธรรมตะวันตกแผ่อิทธิพลไปเป็นโลกาภิวัตน์ จนมีสถานะเหมือนเป็นตัวแทนแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติ ดังที่เมื่อพูดถึงความเจริญของโลกมนุษย์เวลานี้ก็หมายถึงสภาพแห่งอารยธรรมแบบตะวันตกนั่นเอง และในอารยธรรมตะวันตกนั้นก็แน่นอนว่าตัวชูที่เชิดอารยธรรมนั้นขณะนี้ ก็คืออารยธรรมอเมริกัน โดยมีภูมิหลังจากชนชาติทั้งหลายในยุโรป มีประวัติศาสตร์แห่งการกดขี่บีบบังคับการทำหั่นบีฑา และสงครามกัน อย่างกว้างขวางรุนแรงตลอดมา และศาสนาก็ได้เป็นองค์ประกอบใหญ่อยู่ในกระบวนการแห่งความขัดแย้งและสงครามนั้นจน

ความขัดแย้งทางศาสนากับปัญหาการเมืองเป็นเรื่องปะปนมาด้วยกัน โดยเฉพาะการใช้อำนาจการเมืองเป็นเครื่องบังคับคนให้ถือลัทธิศาสนาของตน และกำจัดผู้คนที่ไม่นับถืออย่างตน การจำกัด กีดกัน ข่มเหง บังคับ กำจัด กวาดล้างด้วยสาเหตุแห่งการนับถือศาสนา หรือแม้แต่ตีความคำสอนในศาสนาต่างกัน มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเลื่อมและเจริญของอารยธรรมตะวันตกพร้อมนั้น

ภูมิหลังข้อนี้เป็นสาเหตุให้ชนชาติอเมริกันผู้อพยพไปจากยุโรปมีความใฝ่ฝันในสิ่ง queเรียกว่า freedom คือ ความเป็นอิสระเสรี ซึ่งรวมทั้งเสรีภาพทางศาสนา (religious freedom) และมุ่งหวังให้ประเทศอเมริกาเป็นดินแดนแห่งเสรีภาพ (the land of liberty) หรือดินแดนแห่งเสรีชน (the land of the free; พอตีมาตรงกับคำแปลชื่อประเทศไทย) การรู้ความจริงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์แห่งการคืนชนสู่เสรีภาพนี้ เป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการเข้าใจชนชาติอเมริกัน ซึ่งหมายถึงความเข้าใจอารยธรรมที่ครอบงำหรือนำโลกอยู่ในปัจจุบัน และมีความหมายอย่างยิ่งต่อการที่จะก้าวหน้าไปในการแก้ไขปัญหามนุษยชาติในด้านความขัดแย้งเบียดเบียนกันนั้น

การแก้ไขความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากศาสนา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2548: 209-221) กล่าวถึงการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากความต่างศาสนาและความต่างพวกว่าอาจพิจารณาจากแต่ละด้านไปบรรจบกัน ดังนี้

1. การปฏิบัติต่อทฤษฎีให้ถูกต้อง

จุดที่สนใจกันมากว่าเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งสู้รบกัน ก็คือความขาดขันติธรรม (ขาด tolerance คือ intolerance) โดยเฉพาะชาวตะวันตกปัจจุบันจะมองเน้นที่จุดนี้แต่ที่จริงควรจะสนใจและต้องแก้ไขที่จุดต้นตอที่เป็นสาเหตุของความขาดขันติธรรมนั้น มิฉะนั้นการแก้ปัญหาก็ทำได้เพียงแค่ให้ยอมรับและยึดถือกฎกติกาในการที่จะไม่รุกร้าละเมิดกันอย่างที่พยายามปฏิบัติกันอยู่ ซึ่งไม่ได้ผลจริง และฝืนใจ ไม่ยั่งยืน

ตัวมูลเหตุต้นตอของความขาดขันติธรรมที่สำคัญ คือ ทฤษฎีได้แก่ความเชื่อ ความยึดถือ การมองความจริงไปตามที่ถูกสั่งสอนซึ่งอาจจะมาจากข้อกำหนดในลัทธิศาสนาตัวอย่าง เช่น ความยึดถือว่า คนที่ไม่นับถือเทพเจ้าของตนเป็นคนบาป หรือเป็นศัตรูของเทพเจ้า ซึ่งจะต้องกำจัด ความเชื่อว่าการทำลายคนนอกศาสนาของตนเป็นความดีงาม หรือเป็นการกระทำที่จะได้รับความโปรดปราน ตลอดจนเชื่อว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องไปกำจัดคนที่ไม่นับถือเชื่อถืออย่างนั้นอย่างนี้ถ้าเชื่อหรือมีทฤษฎีอย่างข้างต้นนี้อยู่ ความขาดขันติธรรมก็แก้ไขไม่ได้จริง การใช้กฎกติกา อย่างเช่นเรื่องสิทธิ

มนุษยชน (human rights) ก็แก้ปัญหาไม่ได้จริง อย่างดีก็ต้องอาศัยการสะสมกำลังไว้ยับยั้งกันตามระบบ deterrence ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ไม่ยั่งยืนแต่ถ้าปัญหาไม่มีเรื่องทฤษฎีนี้เป็นคั่นต่อแล้ว การขาดขันติธรรม (intolerance) ก็แก้ไขได้ไม่ยากนัก เรามีสิทธิแม้แต่จะเชื่อว่าเขาเห็นผิด ว่าการที่เขาไม่นับถือหรือปฏิบัติอย่างนั้นอย่างนี้เป็นบาป หรือแม้แต่เชื่อว่าการที่เขาไม่นับถือไม่ปฏิบัติอย่างเราเป็นบาป แต่จุดสำคัญอยู่ที่ทำทีและการปฏิบัติต่อเขาหมายความว่า เมื่อเชื่อว่าเขาเห็นผิด มีบาปแล้ว แทนที่จะคิดกำจัด ควรจะมีท่าทีสงสารอยากให้เขาเปลี่ยนมาเห็นถูก และปฏิบัติต่อเขาด้วยเมตตา โดยวิธีการแห่งปัญญา คือชี้แจงแนะนำ พูดยาสนทนาด้วยเหตุผล ตลอดจนถกเถียงกัน ซึ่งเป็นการให้การศึกษาแก่เขา และจะทำให้ได้แค่ไหน ก็สุดแต่ความสามารถของเรา แต่ไม่มองเขาเป็นปฏิปักษ์ และไม่ใช้กำลังบังคับหรือประหารกัน ก็คือมีท่าทีเป็นมิตร และใช้วิธีการแห่งปัญญาเรื่องนี้แยกสั้น ๆ เป็น 2 ขั้นตอน

ขั้นที่ 1 เชื่อว่า หรือถือว่า การที่เขาไม่นับถือหรือปฏิบัติอย่างนั้นเป็นการเห็นผิด หรือเป็นบาป

ขั้นที่ 2 ก) มีท่าทีเป็นมิตร สงสารอยากช่วยให้เขาพ้นจากบาปหรือจากความเห็นผิดนั้น

ข) ปฏิบัติการด้วยการแนะนำ สั่งสอน ให้ความรู้สนทนากถาถ้อย ด้วยวิธีการแห่งปัญญา

2. การไม่เอาความต่างศาสนาเข้าเติมความต่างพวก

ในกรณีที่เกิดการขัดแย้งสู้รบเพราะความต่างพวก เช่น เกิดจากปัญหาเชื้อชาติ ผิวเผ่าพันธุ์ เป็นต้น และแม้แต่การแยกพวกเพราะนับถือศาสนาต่างกันโดย

2.1 พยายามกันไม่ให้ปัญหาความต่างศาสนาเข้าไปผสมเข้าเติมความขัดแย้งนั้น

นอกจากไม่นำเอาความต่างศาสนาเข้าไปเสริมเรื่องแล้วต้องไม่ให้มีโอกาสนำเอาคำสอนในศาสนาไปอ้างเพื่อหนุนการขัดแย้งหรือทำร้ายซึ่งกันและกัน

2.2 ในทางตรงข้าม คำสอนในศาสนาควรจะถูกยกมาอ้างในทางที่จะช่วยแก้ไขผ่อนเบาความขัดแย้ง และระงับปัญหา

3. การสร้างจิตสำนึกใหม่ในการรวมหมู่ของมนุษย์

เมื่อแยกความต่างศาสนาออกมาจากความต่างพวกได้ คือไม่ให้มีข้ออ้างหรือหลักการใด ๆ ในศาสนาที่จะไปยืนยันส่งเสริมการขัดแย้งสู้รบและพยายามนำคำสอนในศาสนา

ช่วยผ่อนเบาหรือระงับการพิพาทนั้นแล้ว ปัญหาที่จะไม่ซับซ้อนเมื่อทำได้เช่นนี้จะเหลืออยู่แต่เพียงปัญหาการขัดแย้งสู้รบกันเพราะความต่างพวกอย่างเดียวเมื่อถึงขั้นนี้ จะเป็นปัญหาในระดับสัญชาตญาณพื้นฐานของมนุษย์ทีเดียว ซึ่งการแก้ไขระยะยาวและแท้จริง จะต้องอาศัยการศึกษาหรือการพัฒนามนุษย์ที่ถูกต้อง

การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่นั้นถือว่าเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ในฐานะที่เป็นสัตว์สังคมและเป็นความจำเป็นในการที่จะอยู่รอดและอยู่ด้วยดี ในภาวะเช่นนี้ ความรักหมู่มากย่อมมีคุณประโยชน์มากโดยช่วยให้เกิดความสามัคคีมีพลัง ช่วยกันทำการสร้างสรรค์ได้สำเร็จ และแต่ละคนก็มีแรงจูงใจที่จะทำการสร้างสรรค์เพื่อความเจริญของแก่มุมชน สังคม หมู่เหล่า ตลอดจนองค์กร เป็นต้นที่ตนมีส่วนร่วมอยู่นั้น ในกรณีนี้ ศาสนาก็มีบทบาทช่วยส่งเสริมให้คนในกลุ่ม ในหมู่ ในชุมชน หรือในสังคมนั้น มีความสามัคคี รักกัน ช่วยเหลือกันอยู่ร่วมกันด้วยสันติสุข แต่ปัญหาเกิดขึ้นว่า เมื่อมนุษย์มารวมหมู่มารวมพวกกันแล้วแต่ละกลุ่มแต่ละหมู่ก็เลยกลายเป็นคนละกลุ่มคนละหมู่ แยกต่างหากจากกัน กลายเป็นต่างพวกต่างหมู่ แล้วก็มีแนวโน้มที่จะตั้งท่าทีแบบแบ่งแยก ระวัง เป็นปฏิปักษ์ ซึ่งนำไปสู่การขัดแย้งแย่งชิงต่อสู้กัน ก็เลยกลายเป็นว่า มนุษย์รวมตัวเข้ามาเป็นกลุ่มพวกของตน เพื่อแยกจากกลุ่มอื่นพวกอื่น พุคส์สัน ๆ ว่า รวมเพื่อแยก การรวมตัวตลอดจนสามัคคีเช่นนี้จึงนำผลดีมาด้านหนึ่งพร้อมกับก่อให้เกิดผลเสียอีกด้านหนึ่ง นับว่าเป็นการพัฒนาของมนุษย์ขึ้นมาขั้นหนึ่ง แต่ยังเป็นการพัฒนาเพียงในขั้นต้น

แท้จริงนั้น มนุษย์ก็คือมนุษย์ด้วยกันทั่วทั้งโลก มนุษย์จึงจะต้องเป็นส่วนร่วมของชุมชนมนุษย์ทั่วทั้งโลกนี้ (world community) ที่จริง โดยธรรมชาติ มนุษย์ทุกคนเป็นสมาชิกหรือองค์ประกอบหนึ่ง ๆ ของชุมชนแห่งโลกมนุษย์นี้อยู่แล้ว แต่มนุษย์จะต้องทำให้ความเป็นสมาชิกของตนนี้มีผลจริงในทางปฏิบัติ ด้วยการติดต่อสื่อสารสัมพันธ์ถึงกันจริง ๆ ทั่วถึงกันหมดทุกวันนี้เท่ากับเป็นจุดหมายในเชิงสังคมของการพัฒนามนุษย์

การพัฒนามนุษย์นั้นจะถือว่าสำเร็จผลเมื่อบรรลุจุดหมายในการสร้างชุมชนแห่งโลกมนุษย์ ที่ทุกคนเป็นส่วนร่วมในโลกที่มีสันติสุข และศาสนาที่แท้ก็ควรจะมีบทบาทช่วยหนุนนำมนุษย์ให้ก้าวไปสู่จุดหมายนี้เริ่มตั้งแต่ให้มนุษย์มองการรวมตัวเป็นกลุ่ม ในความหมายและด้วยท่าทีใหม่ คือให้มองการรวมตัวเป็นกลุ่มของมนุษย์แต่ละกลุ่ม ไม่ใช่เป็นการแยกเป็นต่างกลุ่ม แต่เป็นขั้นตอนของการที่จะมารวมกันในขอบเขตและขนาดที่ขยายกว้างใหญ่ยิ่งขึ้นไป ๆ ตามลำดับจนถึงเอกภาพระดับโลกในที่สุดเพื่อให้บรรลุผลที่ดีงามนี้ จะต้องละเลิกท่าทีการมองและการขึ้นนำสั่งสอนกันในลักษณะที่เป็นการย่ำให้ยัดถือพวกตน โดยแยกจากพวกอื่นต้องยอมรับความจริงว่า ปฏิบัติการเชิงแบ่งแยกเช่นนี้ ยังมีมากมายเด่นชัดในโลก คือมีการบอกกล่าวแนะนำ สั่งสอนกระตุ้นเร้าตอกย้ำให้ยึดถือในกลุ่มพวกของตนให้เหนียวแน่น และรุนแรงยิ่งขึ้นและมักจะมาพร้อมกับการวางท่าที

เป็นปฏิปักษ์ต่อกันคนอื่นพวกอื่นเราได้เห็นกันชัด ๆ ว่า บางทีศาสนาก็ถูกนำมาอ้างหรือใช้ประโยชน์เพื่อสนองจุดหมายที่ย่อนกระแสนการพัฒนาคนมนุษย์อย่างนี้

ทั้งหมดนี้คือจุดของการแก้ปัญหาที่แท้จริง ซึ่งเป็นเครื่องพิสูจน์การพัฒนาคนมนุษย์ด้วยว่าเมื่อโลกทางด้านสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ ทางเทคโนโลยี และทางระบบจัดการสังคมขยายความสัมพันธ์ถึงกันเป็นอันเดียวทั่วโลก อย่างที่เรียกว่าเป็นโลกาภิวัตน์ เป็นภาวะไร้พรมแดนแล้ว มนุษย์จะพัฒนาจิตใจให้กว้างขวาง มีเมตตาไมตรีที่เชื่อมสัมพันธ์ให้รวมเป็นชุมชนมนุษยชาติอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีปัญญาที่มองเห็นความจริงอย่างเป็นอิสระไร้พรมแดนได้หรือไม่การแก้ปัญหาความขัดแย้งแบ่งแยกของมนุษย์ จะต้องก้าวมาถึงขั้นนี้

4. การพัฒนาภาวะจิตใจที่ไร้พรมแดน

ความสำเร็จของการแก้ปัญหาอยู่ที่ความสำเร็จในการพัฒนาคนมนุษย์ ถ้าการศึกษาถูกต้อง เป็นศึกษาจริง มนุษย์ยังพัฒนาไป ก็ยิ่งหลุดพ้นจากความคับแคบที่เกิดจากความยึดถือตัวตนของตนที่ทำให้แยกตัวออกจากกัน ความต่างพวกก็จะไม่มี และเมื่อการยึดถือความต่างพวกไม่มี ปัญหาความขัดแย้งแบ่งแยกพวกก็หมดไป มนุษย์ยังพัฒนาก็ยิ่งขยายความรู้สึกรู้จักคิด ขยายจิตใจขยายปัญญากว้างขวางพ้นความคับแคบแบ่งแยก สู่ความเป็นกลาง ที่ประสานกับความจริงของสังขารธรรมในธรรมชาติยิ่งขึ้น พฤติกรรมของเขาก็จะประสานกลมกลืนยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ เมื่อมนุษย์พัฒนามากขึ้น เขาก็จะหลุดพ้นจากความยึดถือคับแคบ ขยายจิตปัญญาและพฤติกรรมให้กว้างขวางออกไป โดยพ้นจากสภาพจิตคับแคบยึดถือที่เรียกว่า มัจฉริยะ คือความใจแคบหวงแหนกิดกัน 5 ประการ ไปทีละน้อย จนหมดสิ้น มัจฉริยะ 5 ประการนี้ จะเป็นตัวตัดสินการพัฒนาคนมนุษย์และการแก้ปัญหาความขัดแย้งแบ่งแยกในหมู่มนุษย์ว่าจะสำเร็จหรือไม่ มัจฉริยะ 5 ที่ใช้เป็นเกณฑ์วัดการพัฒนาคนมนุษย์มีดังนี้

4.1 ความหวงกันถิ่นอาศัย คือหวงแหนกิดกันกันในเรื่องที่อยู่อาศัย ประเทศ

ท้องถิ่น ดินแดน (อวาสมัจฉริยะ)

4.2 ความหวงกันกลุ่มพวก คือหวงแหนกิดกันกันในเรื่องพรรคพวก พงศ์เผ่า เหล่า-

กอ ชาติพันธุ์ การแบ่งแยกพวกหมู่เป็นกลุ่มผิว กลุ่มเผ่า กลุ่มลัทธิศาสนาต่าง ๆ (กุลมัจฉริยะ)

4.3 ความหวงกันลาภผล คือหวงแหนกิดกันกันในเรื่องลาภทรัพย์สมบัติ และ

ผลประโยชน์ (ลาภมัจฉริยะ)

4.4 ความหวงกันชั้นวรรณะ คือหวงแหนกิดกันกันในเรื่องวรรณะ ผิวพรรณ และ

การแบ่งชนชั้นต่าง ๆ (วรรณมัจฉริยะ)

4.5 ความหวงกัณภูมิธรรมภูมิปัญญา คือหวงแหนกิดกัณกันในเรื่องของวิทยาการ ความรู้ คุณพิเศษ วุฒิ ความดีงาม ความก้าวหน้าในทางภูมิธรรมภูมิปัญญา และความสำเร็จในการสร้างสรรค์ (ธรรมมัจฉริยะ)

การศึกษาที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นการศึกษาที่แท้จริงจะทำให้มนุษย์พัฒนาคุณลักษณะ ในด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์โดยมีมัจฉริยะ เหล่านี้ลดน้อยลง ๆ จนหมดไปในที่สุดแล้วเมื่อนั้น การพัฒนามนุษย์ก็จะประสานสอดคล้องทันกับการพัฒนาของโลกแห่งสิ่งแวดล้อม คือมนุษย์ที่มีจิตปัญญากว้างขวางไร้พรมแดน อยู่ในโลกที่กว้างไกลไร้พรมแดนมิใช่ยื้อนทางกันอยู่อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันว่า โลกยังถึงทั่วกันได้ไร้พรมแดน แต่ใจคนยังคับแคบแบ่งแยกแตกพวกกัน

ถ้ากำจัดมัจฉริยะ 5 ได้ โลกก็จะปลอดภัยจากการกิดกัณทำลายกันระหว่างหมู่ ระหว่างพวกอย่างแน่นอนการแก้ปัญหาก็ที่แท้จริง ที่จะสำเร็จผลแน่นอน คือการพัฒนามนุษย์ให้มีคุณสมบัติที่จะทำ ให้สังคมอยู่ในภาวะไร้ปัญหาหรือไม่เป็นผู้ก่อปัญหา ไม่ใช่รอไปแก้ไขเมื่อเกิดปัญหาขึ้นแล้ว ซึ่งเป็นการไม่ยอมรับความจริง การพัฒนามนุษย์ให้หมดมัจฉริยะ คือ การสร้างภาวะไร้ปัญหาที่จะทำให้ปัญหาการขัดแย้งแบ่งแยกไม่เกิดมีขึ้นมาที่จะต้องไปพยายามแก้ไข ทางแก้ไขมีชัดเจนอยู่อย่างนี้แล้ว แต่ปัญหากลับมาอยู่ที่ว่ามนุษย์พร้อมที่จะปฏิบัติหรือไม่ ถ้าไม่ หรือถ้าทำสวนทางกับหลักการนี้ ก็เป็นการตอบอยู่ในตัวว่า มนุษย์ต้องการแบ่งแยกขัดแย้งและทำลายกันต่อไป

5. การยอมรับความเป็นสากลเสมอกัน

เมื่อก่อนมนุษย์พัฒนาจิตปัญญาให้พ้นจากมัจฉริยะเหล่านี้ได้แล้วเขาจึงจะสามารถมีเมตตาหรือไมตรีอย่างแท้จริงต่อเพื่อนมนุษย์แล้วเมื่อนั้น สภาพจิตที่เปิดกว้าง ไม่มีความกิดกัณกับแคบนี้ก็จะประสานสอดคล้องกับความเป็นสากล 3 ประการ ที่กล่าวถึงแล้วข้างต้น โดยที่ความเป็นสากลทั้งสามนั้น จะเป็นทั้งปัจจัยช่วยเกื้อหนุนในการพัฒนาคนให้พ้นจากมัจฉริยะทั้งห้านั้น และเป็นที่แสดงออกของความไม่มีมัจฉริยะเหล่านี้ในภาคปฏิบัติเพื่อการแก้ปัญหายากนอกด้วย

6. การมีทำที่อนุรักษ์สัจจะ

6.1 การปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยความเมตตา

การมีทำที่อนุรักษ์สัจจะ คือ ทำที่ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยเมตตา ทำที่ต่อธรรมด้วยปัญญา ศาสนามีคุณค่าต่อมนุษย์ หรือจะพูดว่าทำหน้าที่ต่อมนุษย์ โดยหลักการใหญ่ทั้ง 2 นี้ ดังนี้

6.1.1 อำนวยประโยชน์สุขแก่มนุษย์ ทั้งเฉพาะแต่ละบุคคลและที่รวมกันเป็นสังคม

6.1.2 ช่วยนำมนุษย์ให้เข้าถึงสัจธรรม คือความจริงซึ่งเป็นภาวะของตัวชีวิตของเขาเอง

คุณค่าของศาสนาทั้งสองด้านนี้มีความสัมพันธ์กัน โดยเมื่อพูดถึงที่สุดแล้ว การที่มนุษย์จะได้รับประโยชน์สูงสุดแท้จริงก็ต่อเมื่อเข้าถึงสัจธรรม หรือเกิดมีปัญญาที่รู้เข้าใจถึงความจริงแห่งชีวิตของตนเองมนุษย์ทุกคนจึงเท่ากับมีหน้าที่ที่จะทำความจริงนี้ให้ประจักษ์แจ้งแก่ตนเอง ซึ่งเป็นประสบการณ์เฉพาะคนที่ทำให้กันไม่ได้ แต่คนอาจเป็นกัลยาณมิตรช่วยชี้แนะทางให้แก่กันได้

เมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยเมตตาไมตรี ไม่มีการเบียดเบียนรังแกขัดแย้งแบ่งแยกกันด้วยการดำรงอยู่และสัมพันธ์กันบนฐานแห่งหลักการ 5 ข้อต้นแล้ว ก็จะทำให้เขาพร้อมที่จะเพียรทำกิจหน้าที่ของตนในการพัฒนาปัญญาให้เข้าถึงความจริงหรือสัจธรรมนั้นแต่เพราะเขาต้องทำกิจนี้ในขณะที่อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมเพื่อให้การทำกิจหน้าที่นี้ดำเนินไปอย่างได้ผลไม่ติดขัด สังคมหรือสภาพความสัมพันธ์กับผู้อื่นจึงจะต้องอยู่ในภาวะที่ไม่ปิดกั้นขัดขวาง แต่เปิดหรือเอื้อโอกาสตลอดจนถ้าเป็นไปได้ ก็ให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์นั้น เป็นเครื่องส่งเสริมเกื้อหนุนกัน โดยไม่นำเอาความเห็นความเข้าใจหรือความยึดถือของตนไปบังกับขัดเยียดใส่ให้แก่ผู้อื่น หรือแม้แต่มากล้อมแกล้มเอาอกเอาใจกันในการสังสรรค์สัมพันธ์กันระหว่างที่ยังแสวงหาหรือเพียรปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสัจธรรมนี้

หลักการประการหนึ่งที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า ผู้แสวงสัจจะ พึงมีท่าทีสัจจานุรักษ์ หรืออนุรักษสัจจะ ได้แก่การไม่ตัดสินผูกขาดสัจจะกล่าวคือ บุคคลมีสิทธิที่จะพูดว่า ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างนี้ หรือว่า ท่าทีข้าพเจ้าคิดเห็นเข้าใจ ความจริงเป็นอย่างนี้ แต่ไม่มีสิทธิกล่าวหาว่าอย่างนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นเท็จทั้งนั้น หลักการนี้เท่ากับเป็นการเปิดกว้างว่า ความจริงอาจเป็นอย่างอื่นก็ได้ หรือมีทางที่จะเป็นได้อย่างอื่น แต่ทั้งนี้ก็มีใช่เป็นการพูดอย่างเลื่อนลอยว่าความจริงเป็นอย่างใดก็ได้ และมีใช่แม้แต่จะพูดว่า อย่างนี้ก็จริง อย่างนั้นก็จริงหรือหลักของข้าพเจ้าก็จริงของท่านก็จริง ซึ่งกลายเป็นการเลยเถลไถ่ไปสู่สุดโต่งอีกข้างหนึ่งนั่นคือเท่ากับทำตัวเป็นผู้ตัดสินความจริงอีกนั่นเอง ตลอดจนเป็นการเอาความจริงมาประนีประนอมกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ การปฏิบัติ เมื่อว่าโดยย่อ มีหลัก 2 อย่าง ที่ผู้แสวงหาหรือเพียรเข้าถึงสัจธรรมควรระลึกไว้ คือ

6.1.3 การไม่เลยไปสู่สุดโต่ง 2 อย่าง ที่จะกลายเป็นการตั้งตนเป็นผู้ตัดสินสัจธรรม ได้แก่ 1) การผูกขาดสัจธรรม ด้วยท่าทีที่ไม่เป็นการอนุรักษสัจจะว่า อย่างนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นเท็จทั้งนั้น และ 2) การตัดสินความจริงโดยการวิ่งเถลไถ่ไปอีกข้างหนึ่งหรือเอาความจริงมาประนีประนอมกันว่าความจริงเป็นอย่างนี้ก็ได้ เป็นอย่างนั้นก็ได้ หรือ ที่ทุกฝ่ายว่า ก็เป็นความจริงด้วยกันทั้งนั้น

6.1.4 ความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง 2 อย่าง คือ 1) ความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยท่าทีแห่งเมตตา และ 2) ความสัมพันธ์กับสังขรณ์ด้วยท่าทีแห่งปัญญามนุษย์จะต้องพยายามเข้าถึงความจริงด้วยความเพียรสุดขีดแห่งปัญญาของตน ไม่ว่าจะโดยบุคคลก็ตาม หรือโดยความเพียรพยายามของหมู่ชนร่วมกันก็ตามถึงแม้ว่ามนุษย์จะรักใคร่ปรารถนาดีต่อกันอย่างไร เราก็ไม่สามารถมาตกลงกันให้สังขรณ์เป็นอย่างที่ปรารถนาได้

6.2 สัจจะ 2 ระดับ

การที่มนุษย์มีเมตตาไม่ตรีปรารถนาดีต่อกัน หมดความขัดแย้งแบ่งแยกแล้วจะมาช่วยเกื้อหนุนกันในการเข้าถึงสังขรณ์ได้ 2 ขั้นตอน คือ

6.2.1 ให้โอกาสแก่กันในการแสวงสังขรณ์นั้น โดยไม่ไปปิดกั้นขัดขวางการแสวงสังขรณ์นั้น และไม่นำเอาทฤษฎีอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ความเชื่อในลัทธิศาสนาของตนไปยึดเยี้ยคบังคับให้เขาต้องถือตาม และไม่ไปทำร้ายหรือทำลายเขา เพียงเพราะเขาเชื่อถือคิดเห็นแปลกจากตน หรือเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งที่ตนไม่ชอบใจ

6.2.2 ร่วมกันหรือเกื้อหนุนกันในการแสวงหาสังขรณ์นั้น ด้วยการเป็นกัลยาณมิตรที่มานะนำ บอกกล่าวให้ความรู้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นถกเถียงกัน เป็นต้น ด้วยวิธีการแห่งปัญญาบนฐานของความสัมพันธ์กันด้วยเมตตาหรือไมตรีนั้น ถ้ามนุษย์ใช้เมตตาหรือไมตรีพิจารณาจะนำเอาความเอื้อเพื่อเอาอกเอาใจกันมาเป็นเครื่องปิดกั้นตนเองและขัดขวางกัน ไม่ให้เข้าถึงสังขรณ์ เช่น มาประนีประนอมกันว่าสังขรณ์เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ให้เป็นที่พอใจแก่กัน

เมื่อไม่มีความขัดแย้งแบ่งแยก ไม่บังคับครอบงำกันแล้ว ก็ให้เมตตาหรือไมตรีระหว่างมนุษย์นั้นเอื้อโอกาสในการที่แต่ละคนจะได้เพียรพยายามได้เต็มที่ในการทำหน้าที่สูงสุดของตน คือการเข้าถึงความจริงของชีวิตนั้นด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์อีกทั้งในกระบวนการแสวงสังขรณ์นี้ มนุษย์ผู้มีเมตตาหรือไมตรีต่อกันสามารถถกเถียงแสดงความรู้ความคิดเห็นความเข้าใจกันได้เต็มที่สุดขีดแห่งปัญญาของตน โดยไม่มีการประหัดประหารกัน จนกว่าปัญญาจะได้ความจริงนั้นมามอบอิสรภาพและสันติสุขให้แก่ชีวิตและสังคมมนุษย์ลองนึกถึงภาพมนุษย์สัก 2 คน ที่ขัดแย้งกัน ด้วยเหตุแบ่งแยกต่าง ๆ เช่น ผิว เผ่า เชื้อชาติ ลัทธิศาสนา เป็นต้น จนกระทั่งรบราฆ่าฟัน ทำสงครามประหัดประหารกัน ถ้าบังเอิญเขาสองคนนั้น มาพบกันในสถานการณ์อื่น โดยไม่มีตราหรือป้ายสัญลักษณ์ใด ๆ ที่เป็นเครื่องหมายแสดงความแบ่งแยก เขาอาจจะกลายเป็นมิตรสหายที่สนิทสนมแสนดีของกันและกันก็ได้ ชาติหรือศักยภาพแห่งการที่จะเป็นคนดี มีอยู่ในมนุษย์ทั่วทุกหมู่เหล่าเผ่าชน จะต้องช่วยกันส่งเสริมให้ชาติหรือศักยภาพด้านดีนี้มีโอกาสสำแดงตัวปรากฏออกมาโดยไม่ถูกป้ายหรือตราที่เป็นเครื่องหมายแห่งความแบ่งแยกเข้าไปปิดกั้นบดบังเสียก่อน

ศาสนาควรนำมนุษย์เข้ามาสื่อสารสัมพันธ์กัน โดยเริ่มจากจุดแห่งเมตตาการุณย์ ตามศักยภาพที่มีอยู่โดยธรรมชาตินี้แล้วนำมนุษย์ก้าวต่อไปสู่การร่วมกันสร้างสรรค์สันติสุขให้แก่โลกทั้งหมด

ท่าทีที่ต้องต่อศาสนา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2548: 7-9) ได้กล่าวถึงการวางท่าทีที่ต้องต่อศาสนาไว้ว่า ทศนะของคนในศาสนาหนึ่งที่มีต่อศาสนาอื่น หรือความต่างศาสนา ไม่ควรเป็นสาเหตุให้เกิดการเบียดเบียนทำร้ายกัน คือ ไม่ควรก่อปัญหาแก่สันติภาพ แต่ควรทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยเมตตาและมีปัญญาที่รู้สิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ท่าทีที่คนควรมีต่อทุกศาสนาปรากฏอยู่ในกาลามสูตร ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงการเปิดโอกาสแก่เสรีภาพทางความคิด อย่างเต็มที่ เพื่อเข้าถึงความจริง ด้วยวิธีการแห่งปัญญา ความในกาลามสูตร (อญ.ติก.20/505) นั้น ดังนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จถึงเกสปุตตนิคม ถิ่นของชาวกาลามะ ชนวรรณะ กษัตริย์พวกหนึ่ง พวกกาลามะชาวเกสปุตตนิคมนั้นได้ทราบ จึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่าสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มาถึงเกสปุตตนิคมนี้ พุทธเชิดชูแต่หลักคำสอนของตน พร้อมกับพุดข่มจีตูกฎหลักคำสอนของพวกอื่น ครั้นสมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งมาถึงเกสปุตตนิคม ก็พุดอย่างเดียวกันนั้น พวกข้าพเจ้าจึงมีความสงสัยคลงแคลงใจว่า ในบรรดาสมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านี้ ใครพุดจริง ใครพุดเท็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า เป็นการสมควรแล้วที่ท่านทั้งหลายจะสงสัยจะแคลงใจ ความสงสัยของท่านทั้งหลายเกิดขึ้นในเหตุที่ควรสงสัย นี้แน่ ท่านผู้เป็นชาวกาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายอย่าปลงใจเชื่อโดยการฟังตามกันมา อย่าปลงใจเชื่อโดยการถือสืบ ๆ กันมา อย่าปลงใจเชื่อโดยการเล่าลือ อย่าปลงใจเชื่อโดยการอ้างตำรา อย่าปลงใจเชื่อโดยตรรก อย่าปลงใจเชื่อโดยการอนุมาน อย่าปลงใจเชื่อโดยการคิดตรองตามแนวเหตุผล อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีของตน อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะทำทางน่าเชื่อ และอย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา เมื่อใดท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า สิ่งเหล่านี้ไม่เกื้อกูลใครยึดถือปฏิบัติแล้วจะเป็นไปเพื่อความเสียหาย เพื่อความทุกข์ เมื่อนั้นท่านทั้งหลายพึงละเสีย เมื่อใดท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนว่า สิ่งเหล่านี้เป็นของเกื้อกูลใครยึดถือปฏิบัติแล้วจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายพึงถือปฏิบัติให้ถึงพร้อม

หลักการของศาสนากับสันติภาพ

เมื่อนมนุษย์วางท่าทีต่อศาสนาได้อย่างถูกต้องแล้วเท่านั้นจึงจะสามารถนำหลักการของศาสนาไปใช้เพื่อสร้างสันติภาพได้ พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง (2548: 53-62) ได้สรุปแนวคิดของศาสนากับสันติภาพไว้ว่า ทุกศาสนาต่างก็มีจุดร่วมอย่างเดียวกัน คือ การพยายามเสนอคำตอบเชิงชี้แนะสำหรับมนุษย์และสังคม โดยการสร้างสรรค์สันติภาพให้เกิดภายในจิตใจก่อน เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างสรรค์สันติภาพภายนอก การที่แต่ละศาสนามีจำนวนศาสนิกเพิ่มจำนวนมากขึ้นมิได้หมายความว่าสันติภาพจะเกิดแล้วในโลกใบนี้ สิ่งสำคัญยิ่งกว่าคือการที่ศาสนิกของแต่ละศาสนาสามารถเข้าถึงหัวใจหรือแก่นแท้ของศาสนาที่ตนนับถือให้ได้ เพื่อแปรสภาพจิตใจให้เกิดสันติภาพภายในตนแล้วสันติภาพภายในจิตใจนั้นจะเป็นพลังที่สำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนกระบวนการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ต่าง ๆ และสร้างสรรค์สันติภาพภายนอกให้เกิดขึ้นในสังคมตลอดถึงการดำรงรักษาสันติภาพนั้นไว้ให้อยู่ยั่งยืนได้ต่อไป ตามหลักการของศาสนาสำคัญดังนี้

1. ศาสนาพุทธกับสันติภาพ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของผู้รู้ เพราะมาจากคำว่า “พุทธ” แปลว่า ผู้ตรัสรู้ และคำว่า “ศาสนา” แปลว่า คำสอน รวมกันแปลว่า คำสอนของท่านผู้รู้ความจริง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546: อ้างถึงใน พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, 2548: 53) พุทธศาสนามีต้นกำเนิดในชมพูทวีปหรือประเทศอินเดียเช่นเดียวกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พระบรมศาสดาคือสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลักธรรมคำสอนของพระองค์ถูกรวบรวมบันทึกไว้เป็นหมวดหมู่เรียกว่า ปิฎก มี 3 ปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก รวมเรียกว่า พระไตรปิฎก และผู้นับถือพระพุทธศาสนามี 4 จำพวก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา รวมเรียกว่า พุทธบริษัท

สันติภาพในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 อย่าง ได้แก่ สันติภาพภายใน และภายนอก โดยสันติภาพภายใน หมายถึง การที่สภาวะจิตได้บรรลุพระนิพพานซึ่งเป็นสันติภาพที่แท้จริงและสูงสุดในพระพุทธศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นจากการฝึกฝนอบรมพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา และสันติภาพภายนอก หมายถึง ความอยู่ดีมีสุขของประชาชนหรือของสังคมหรือของโลกทั้งหมด ซึ่งเป็นภาวะที่ทุกคนมองเห็นรับรู้ได้ และเป็นภาวะที่เกิดขึ้นจากการที่สังคมมีความสงบเรียบร้อย ไม่มีการรบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม อยู่กันโดยไม่เบียดเบียน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) อ้างถึงใน พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, 2548: 53)

สาเหตุที่ทำให้โลกไร้ซึ่งสันติภาพก็เพราะกิเลส 3 ประการ ได้แก่ ตัณหาคือความอยากได้ในผลประโยชน์ มานะคือความต้องการยิ่งใหญ่ และทิฐิคือความเชื่อ ความเห็น ความยึดถือในแนวความคิด ลัทธินิยม อุดมการณ์ ศาสนา ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่อยู่ในใจของมนุษย์ที่ทำให้มนุษย์ออกไปแสดงบทบาทต่าง ๆ มากมายในโลกและเป็นสาเหตุที่ลึกรอนหรือทำให้โลกขาดสันติภาพ เพราะฉะนั้น การที่มนุษย์จะบรรลุถึงสันติภาพทั้งภายในและภายนอกดังกล่าว จึงต้องปฏิบัติตามหลัก “ไตรสิกขา” ซึ่งเป็นกระบวนการวิธีในการพัฒนามนุษย์ให้หลุดพ้นจากอำนาจของตัณหา มานะ ทิฐินั้น ไตรสิกขานี้ ได้แก่ การฝึกฝนพัฒนาคนในด้านพฤติกรรมภายนอกทางกายวาจา เรียกว่า สีล การฝึกฝนพัฒนาคนในด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิ และการฝึกฝนพัฒนาคนในเรื่องของความรู้ความเข้าใจให้เข้าถึงความจริง เรียกว่า ปัญญา

นอกจากนี้หลักธรรมคำสอนอีกประการหนึ่งที่สำคัญในพระพุทธศาสนา คือ เมตตาธรรม ซึ่งมนุษย์แต่ละบุคคลสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ โดยไม่จำกัดว่าบุคคลนั้นจะเป็นพุทธศาสนิกชนหรือไม่ก็ตาม เพื่อให้สันติภาพภายนอก คือ สังคมมีความสงบเรียบร้อย ไม่มีการรบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม อยู่กันโดยไม่เบียดเบียนเกิดขึ้นในโลก

เมตตาธรรมนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (อ้างถึงใน พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, 2548: 54) อธิบายความหมายไว้ว่า เมตตา มีความหมายในเชิงบวก คือ ความรัก ความปรารถนาดี อยากให้ผู้อื่นประสบประโยชน์สุขหรืออยากทำประโยชน์สุขแก่เขา” และการที่เมตตาธรรมเป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญประการหนึ่งในพระพุทธศาสนา ท่านได้อธิบายเหตุผลไว้ว่า

เมตตาเป็นคุณธรรมที่เปิดจิตใจให้กว้างขวาง พ้นความเห็นแก่ตัว และขยายความรู้สึกที่ดีงามออกไปทั่วโลก แผ่ออกไปถึงสรรพสัตว์ เมื่อจิตพ้นจากความยึดติดในตัวตนและสิ่งที่จะเอาเป็นของตน ก็พร้อมที่จะรองรับและเปิดโอกาสให้คุณธรรมอื่น ๆ เจริญงอกงามขึ้นได้คือพร้อมที่จะปฏิบัติคุณธรรมข้ออื่น ๆ ได้อย่างจริงใจและเต็มที

สำหรับวิธีการสร้างเมตตาธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจนั้น พระพุทธศาสนา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อ้างถึงใน พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, 2548: 54) สอนให้น้ำชีวิตของตนเองไปเปรียบเทียบกับชีวิตของบุคคลหรือสัตว์อื่น ๆ ว่า บุคคลตั้งใจค้นหาทั่วทุกทิศ ก็ไม่พบใครที่ไหนดซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนเลย สัตว์เหล่าอื่นก็รักตนมากเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น หรือ สัตว์ทุกประเภท ย่อมสะดุ้งกลัวโทษทัณฑ์ สัตว์ทุกประเภท ย่อมรักชีวิตบุคคลนำตนเข้าไปเปรียบเทียบกับแล้ว ไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควรใช้ให้คนอื่นฆ่า กล่าวคือ เมื่อเรารักตัวเอง คนอื่นก็รักตัวเขา เราไม่ปรารถนาให้ใครทำอะไรกับเรา คนอื่นก็ไม่ปรารถนาให้เราทำอย่างนั้นกับเขา เราปรารถนาให้คนอื่นทำดีกับเราอย่างไร คนอื่นก็ปรารถนาให้เราทำดีกับเขาอย่างนั้น การที่บุคคลแต่ละคนคิดถึงความจริงนี้อยู่เสมอ ๆ จะทำให้การคิดพูดทำของบุคคลแต่ละคนเป็นไปในทาง

สร้างสรรค์ ไม่เป็นการทำร้ายผู้อื่น ไม่เป็นการเบียดเบียนผู้อื่น เนื่องจากจิตใจเต็มเปี่ยมด้วยความรู้สึกละเมียดละไมกับชีวิตทุกชนิดทั้งมนุษย์และสัตว์ต่างก็รักชีวิตของตนเองและต่างก็รักสุขเกลียดทุกข์ทั้งนั้น อีกทั้งยังเป็นเพื่อนร่วมชะตากรรมเดียวกันคือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งทำให้ทุกชีวิตมีความสัมพันธ์กันแนบแน่น (พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, 2548: 54) ดังนั้น บุคคลที่มีเมตตาธรรมเกิดขึ้นในจิตใจจะไม่ประพฤติปฏิบัติตนหรือกระทำการใด ๆ ก็ตามทั้งทางกายและวาจาที่อาจจะส่งผลทำให้บุคคลอื่นได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อน และความวุ่นวาย ตลอดจนการก่อให้เกิดปัญหาวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในสังคม

ปัจจุบันสังคมโลกที่เต็มไปด้วยวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ทั้งทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ทำให้หลักธรรมคำสอนเรื่องเมตตา ยังมีบทบาทสำคัญยิ่งขึ้น ในการนำไปใช้ป้องกันมิให้สังคมเกิดวิกฤตการณ์เพิ่มขึ้นและแก้ไขวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว โดยการที่มนุษย์แต่ละบุคคลเมื่อจะดำเนินการกิจกรรมใด ๆ ด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมย่อมจะระวังป้องกันมิให้ความทุกข์ ความเดือดร้อน ความวุ่นวายต่าง ๆ อันเป็นผลจากการกระทำของตนเองเกิดขึ้นแก่บุคคลอื่นและสังคม ตรงกันข้าม กลับต้องการให้ประโยชน์และสันติภาพเกิดขึ้นแก่บุคคลอื่นและสังคม เนื่องจากพื้นฐานจิตใจของมนุษย์แต่ละบุคคลมีความรัก ความปรารถนาดี อยากให้ผู้อื่นประสบประโยชน์สุข หรืออยากทำประโยชน์สุขแก่เขาเหล่านั้นเอง ด้วยเหตุนี้สันติภาพภายนอกจึงเกิดขึ้นได้ด้วยเมตตาธรรม

2. ศาสนาคริสต์กับสันติภาพ

ศาสนาคริสต์มีคำอธิบายจำกัดความโดยย่อว่า “ศาสนาแห่งความรักของพระเจ้า ศาสนาแห่งความรักของมนุษย์ อันพระเยซูคริสต์ (เยซู) ทรงเป็นผู้นำมาเผยแผ่แก่โลก” (เสฐียรพันธุ์, 2542. อ้างถึงใน พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, 2548: 56) ดังนั้น ศาสนาคริสต์จึงได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งความรัก เนื่องจากมีคำสอนที่สำคัญนั้นคือความรัก รักในพระเจ้า รักในครอบครัว และรักเพื่อนมนุษย์ทั้งมวล โดยไม่เลือกชนชั้นและเชื้อชาติ (ธนู แก้วโอภาส, 2542. อ้างถึงใน พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, 2548: 56)

ความรักซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญของศาสนาคริสต์นี้ ได้แก่ ความรักที่ปนความเสียสละ รักเพื่อให้ผู้อื่นได้ดี (กิริติ บุญเจือ, 2519. อ้างถึงใน พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, 2548: 56) เป็นความรักที่ตรงข้ามกับความรักแบบปนความใคร่หรือความรักเพื่อสนองความอยากของตนเอง ความรักที่ปนความเสียสละหรือรักเพื่อให้ผู้อื่นได้ดีนี้ หากมีในมนุษย์ก็จะเป็นพลังผลักดันที่สำคัญที่จะทำให้เกิดสันติภาพขึ้นในโลกได้ เพราะมนุษย์จะไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน แต่จะช่วยเหลือเอื้อเฟื้อดูแลกันและกัน ปรารถนาให้บุคคลอื่นมีความสุขปราศจากความทุกข์ มนุษย์ทุก

คนสามารถให้อภัยกันและกันได้และไม่มีการพยายามเอาผิดกัน ด้วยอำนาจแห่งความรักที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความเสียสละ ดังนั้น จึงไม่มีอะไรยิ่งใหญ่และสำคัญยิ่งไปกว่าความรัก

หากเรามองสถานการณ์ของโลกในปัจจุบันตามแนวคิดของคริสต์ศาสนา เราจะเห็นได้ว่าการที่โลกเกิดวิกฤตการณ์ทางสังคม วิกฤตการณ์ทางการเมือง วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ วิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น วิกฤตการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นเพราะภายในจิตใจของมนุษย์ปราศจากความรักบริสุทธิ์ที่จะพึงมีให้แก่กันและกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ระหว่างสังคมกับสังคม ระหว่างประเทศกับประเทศ หรือระหว่างศาสนากับศาสนา ดังนั้น หลักธรรมคำสอนเรื่องความรักในศาสนาคริสต์จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพื่อนำไปใช้แก้ไขวิกฤตการณ์ต่าง ๆ อันจะนำสังคมโลกไปสู่สันติภาพได้

ความรักดังกล่าวแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ความรักต่อพระเจ้า และความรักต่อเพื่อนบ้าน ความรักด้านแรก ได้แก่ การปรารถนาและร่วมมือให้พระเจ้าได้รับเกียรติมากขึ้นซึ่งจะทำให้มีความรู้สึกมั่นใจในการดำรงชีวิต มีความหวัง มีความหมาย มีคุณค่า งดงาม และมีศรัทธา การดำเนินชีวิตก็จะนำไปเพื่อความเสียสละ และการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ก็คือการเสียสละเพื่อพระเจ้า ความรักด้านที่สอง ได้แก่ ความรักที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งหมายถึงการสละความสุขและผลประโยชน์ส่วนตัวมากเท่าที่ใจจะตัดได้เพื่อความสุขของผู้อื่น สามารถมอบให้กับคนทุกคนได้ ไม่เลือกชนชั้นวรรณะ ไม่ว่าคนนั้นจะเป็นคนดีหรือคนชั่ว หรือเป็นมิตรหรือศัตรูก็ตาม

การมีความรักให้กับทุกคนอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันนี้ หากมนุษย์เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัน วิธีแก้ปัญหของคริสต์ศาสนาก็คือการเสนอวิธีการที่นุ่มนวลปราศจากการใช้ความรุนแรงใด ๆ ใดต่อกันและกัน โดยใช้วิธีการเสียสละด้วยความรักที่บริสุทธิ์ใจพร้อมที่จะอภัยซึ่งกันและกัน หากมีการยึดเอาความรักไปประพฤติปฏิบัติ ก็จะทำให้สังคมมีความสุขหรือสันติภาพ

3. ศาสนาอิสลามกับสันติภาพ

ศาสนาอิสลามได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ เพราะคำว่า “อิสลาม” ซึ่งเป็นชื่อของศาสนานั้นเดิมเป็นภาษาอาหรับคือคำว่า “อัสละมะ” (Aslama) แปลว่า ขอมตาม ขอมจำนน ขอมตน ซึ่งมาจากรากศัพท์ว่า “ชะลิมะ” แปลว่า “สันติ” (peace) อิสลามจึงหมายถึง การขอมตน ขอมตาม ขอมจำนนต่อพระเจ้าเป็นเจ้าเพื่อให้ประสบสันติทั้งโลกนี้และโลกหน้า (อาห์มัด ลุดจิต (Ahmad Ludjito), 2536. พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, 2548: 60) ผู้นับถือศาสนาอิสลามเรียกว่ามุสลิม แปลว่า ผู้ฝืนสันติ

คำเรียกตนเองของผู้นับถือศาสนาอิสลามนั้นเป็นเครื่องเตือนสติให้ดำเนินชีวิตตามแนวทางของพระเจ้าเป็นเจ้า ตลอดถึงการทักทาย หรือการกล่าวสละมของชาวมุสลิมว่า “อัสสะลา มุอะลัยกุม” แปลว่า “ขอให้สันติภาพของพระเจ้าจงอยู่กับท่าน” ก็เป็นการเตือนชาวมุสลิมให้นึกถึงพระเจ้าและสันติภาพตลอดเวลา ในด้านหลักธรรมคำสอนนั้น ศาสนาอิสลามสอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างอ่อนน้อมถ่อมตน เชื่อฟัง และปฏิบัติตามพระประสงค์ของอัลลอฮ์ เพราะมีจุดมุ่งหมายในการสร้างสันติภาพที่แท้จริงให้เกิดขึ้นทั้งภายในจิตใจและในสังคมทั่วไป ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญทั้งปัจเจกบุคคลและสังคม ตรงตามความมุ่งหมายของอิสลาม (ดลมนรจน บากา และ แวอุเซ็ง มะแดเฮะ, 2536. อ้างถึงใน พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, 2548: 60) ดังนี้

3.1 เพื่อนำมนุษยชาติไปสู่แนวทางแห่งความดีมีสันติสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

3.2 เพื่อปรับปรุงและขัดเกลาอุปนิสัยของมนุษย์ให้ปราศจากความชั่วร้ายต่าง ๆ มุ่งให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมอันดี มีหลักยึดมั่นที่ถูกต้องด้วยเหตุผลและสามารถแก้ปัญหาความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

3.3 เพื่อนำให้มนุษยชาติมีหลักยึดมั่นที่มั่นคงไม่มัวเมาและเคารพสักการะต่อพระเจ้าเพียงองค์เดียวเท่านั้น

3.4 เพื่อให้มนุษยชาติมีความเป็นอยู่อย่างอิสระเสรีอย่างแท้จริง

3.5 เพื่อส่งเสริมหลักมนุษยธรรม ให้มีขึ้นในสังคมของมนุษยชาติ ฝึกจิตใจให้มีความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน

ในสถานการณ์โลกปัจจุบันที่เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นในด้านต่าง ๆ ทั้งทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม สาเหตุหนึ่งมาจากมนุษย์ไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตนนับถืออยู่อย่างจริงจัง ดังนั้น จากหลักธรรมคำสอนของศาสนาอิสลามซึ่งให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามบัญญัติของศาสนาจนเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตหรือธรรมเนียมแห่งชีวิตมนุษย์ ทำให้ทราบว่าแนวทางหนึ่งที่สามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ คือ มนุษย์จะต้องให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามบัญญัติหรือหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตนนับถืออย่างจริงจัง

บทสรุป

ท่าทีที่มีต่อศาสนาคือหัวใจในการนำศาสนามาเป็นเครื่องดำรงรักษาและสร้างเสริมสันติภาพ แม้ว่าศาสนาจะอ้างแหล่งกำเนิดว่ามาจากพระเจ้าหรือจากมนุษย์ แต่ผู้นับถือทุกศาสนาก็คือมนุษย์ ดังนั้น ท่าทีของผู้นับถือศาสนาจึงคือหัวใจของแต่ละศาสนาว่าจะตีความคำสอนไปใน

ทิศทางใด ความสำคัญประการที่สองจึงมาเชื่อมโยงกับคำสอนในศาสนาว่ามีคำสอนที่อาจเปิดช่องให้ตีความไปในทิศทางที่จะนำไปสู่ความรุนแรงหรือไม่ หากในหลักคำสอนเปิดโอกาสให้ตีความไปในการใช้ความรุนแรง แต่หากผู้นับถือไม่ตีความไปในทิศทางนั้น คำสอนเช่นนั้นก็ไม่มีโอกาสถูกอ้างเพื่อความถูกต้องในการใช้ความรุนแรง ในขณะเดียวกัน เมื่อผู้นับถือไม่ตีความไปในทิศทางที่จะใช้ความรุนแรงแล้วก็ควรที่จะนำหลักคำสอนอันเอื้อต่อการสร้างสรรค์สันติภาพมาใช้ในชีวิตประจำวันและในการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นทั้งในและนอกศาสนาซึ่งทุกศาสนามีหลักคำสอนชนิดนี้อยู่แล้ว

แบบฝึกหัด

1. ความรุนแรงทางศาสนาเกิดขึ้นได้อย่างไรจงยกตัวอย่างจากเรื่องจริงประกอบ
2. การอยู่ร่วมกันระหว่างคนต่างศาสนามีแนวปฏิบัติอย่างไรและจะนำมาใช้ในสังคมไทยได้อย่างไร
3. จงอธิบายการแก้ไขความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากศาสนา
4. ทำหน้าที่ถูกต้องต่อศาสนาควรเป็นเช่นใด
5. หลักคำสอนของศาสนาพุทธนำมาสร้างสันติภาพได้อย่างไร
6. หลักคำสอนของศาสนาคริสต์นำมาสร้างสันติภาพได้อย่างไร
7. หลักคำสอนของศาสนาอิสลามนำมาสร้างสันติภาพได้อย่างไร
8. อธิบายจุดแข็งและจุดอ่อนของหลักคำสอนของศาสนาทั้งสามข้างต้นเพื่อใช้ในการสร้างสันติภาพ
9. จงวิเคราะห์เหตุการณ์ความรุนแรงเกี่ยวกับศาสนา 2 เหตุการณ์ที่มีสาเหตุต่างกัน
10. จงออกแบบศาสนาที่ควรจะเป็นเพื่อการสร้างสรรค์สันติภาพของมนุษยชาติใน

อนาคต